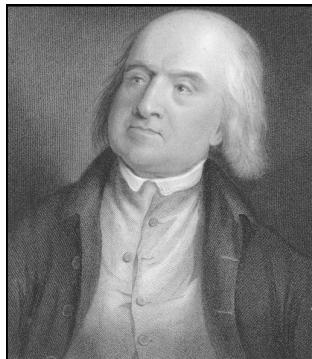

• Utilitarismen

Lars Johan Materstvedt
www.materstvedt.net

1

Jeremy Bentham
 1748-1832

John Stuart Mill
 1806-1873

2

Utilitarisme og kapitalisme

- Det latinske *utilitas* = **nytte**; også jfr engelsk: "utility"
- Altså: "nyttetenkning" – i en eller annen forstand
 - (Nyttetenkning = abstrakt begrep; kan bety så mangt.)
- **Klassisk utilitarisme:** samtidig med den kapitalistiske markedsøkonomien i England på 17- og 1800-tallet

3

Jeremy Bentham

- Skillet mellom
 - Lyst (**pleasure**)
 - Ulyst (**pain**)
- Disse to er menneskets "suverene herrer"
 - Mennesket er en "lystmaskin"
 - Hva med martyrer? – kjærligheten til egne barn?
 - Nordpolfarer Børge Ousland som motbevis?
 - Er det **forskjell** på lyst og *lykke*? – jfr. Sokrates (470-399 f.Kr.)
 - (Masochisten & sadisten!)
 - **Aristoteles:** lykke er **ikke** subjektivt

4

Psykologisk hedonisme: premiss hos JS Mill

- Forstått
 - a)** empirisk = falsifiserbar
 - b)** begrepsmessig = "nødvendigvis sant"
- Piers Benn om b):
 - "Pleasure is not only all we do desire, but all we **can** desire, as a matter of necessity".
 - "Det eneste som driver oss"

5

Former for smerte/lidelse (mine teoretiske distinksjoner – LJM)

- **Fysisk** smerte/lidelse
- **Psykisk** smerte/lidelse
- **Sosial** smerte/lidelse
- **Eksistensiell** smerte/lidelse
- **Kulturell** smerte/lidelse

6

Jean-Paul Sartre (1905-1980)

- Frihet = smerte
- Valget er ubehagelig
- Det er umulig "å sitte på gjerdet"
- Vi er fullstendig ansvarlige
 - eks.: Sartres amfetamin-misbruk
 - eks.: "stå på kanten av stupet"

7

Sosial smerte/lidelse

- Utilpass; passer ikke inn; utstøtt
- Klarer ikke å omgås andre
- Ensom og "sosialt hjelpehløs/talentløs"

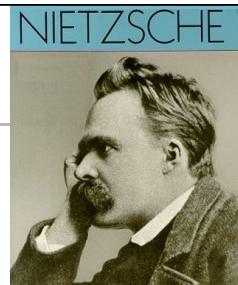
8

Eksistensiell & kulturell smerte/lidelse

- En "livs-smerte"; klarer ikke å leve/glede seg over livet og tilværelsen
 - (eks. dødsfokusert)
- Finner ingen mening med, eller i, livet
- "Den som øker sin kunnskap, øker sin smerte" (GT)
 - Jf. "hudløse" narkomane
- Bulimi og anoreksi – "vestlige" sykdommer?

9

Hvilken smerte/lidelse er verst?

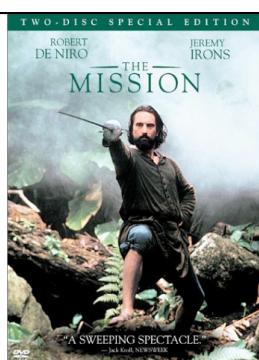

Filosofen Friedrich Nietzsche (1844-1900):

- Psykisk smerte er langt verre enn fysisk smerte
- Men: Kan vi i det hele tatt sammenligne former for smerte?

10

Meningsfull smerte/lidelse?

- Offiseren i helikopterstyrt
 - (+ Arild Haalands bemerkning)
- Winston Churchill; Kjell Magne Bondevik
 - (+ Haaland om sinnssydom)
- "En smertelig erkjennelse"
- Filmen "The Mission"
- Friedrich Nietzsche (1844-1900):
 - "Alt som ikke dreper meg, styrker meg"

11

Peter Wessel Zapffe (1899-1990)

- **Tenkeevnen → dødsbevissthet**
→ **smerte/lidelse**
- "Tilværelsen er formålsløs og tragisk"
- Det finnes ingen mening
- Universet forblir taust og kaldt overfor "ropet mot stjernene om mål og mening"

12

2

Peter Wessel Zapffe (1899-1990)

- Å sette barn til verden = å påføre mennesker lidelse og død i en absurd tilværelse
- “Jeg unner ikke min verste fiende å bli født”
(jf de to filosofene)
- Å unnlate å få barn = å gi sitt bidrag til “lidelsens opphør”

13

JS Mill: Utilitarianism (1863)

Politikkens mål: maksimere lyst/lykke

“Størst mulig lykke for flest mulig”
 ▪ (*the greatest happiness of the greatest number*)

■ NB! Alle teller likt m.h.t. lykke

▪ (= “de nærmeste” har ikke spesiell status; vs. Hume, men jf. Unger)

14

Bentham

- ”Med det utilitaristiske prinsipp forstår vi prinsippet om å vurdere en hvilken som helst handling positivt eller negativt alt etter handlingens tendens til å øke eller minke lykken til de mennesker som er berørt av dem, eller sagt på en annen måte: alt etter om handlingen fremmer eller hindrer denne lykken.”

15

www.nrk.no/programmer/sider/oppdrag_lykke/

Jørgen Assar Mortensen, overlege i psykiatri, St. Olavs hospital
http://morgenbladet.no/debatt/2013/lykkejakt_pa_villspor

www.dn.no/forsiden/kommentarer/article2685473.ece

Den utilitaristiske (nyttefilosofiske) tese:

- **Dermed:** den politikk som fremmer mest lyst/lykke, er den ***moralsk rette***
- Tilforlatelig tese?
 - ("Hvem kan vel være uenig i dét?")
 - **Problem:**
"Tjukken i huleinngangen"

19

Benthams "lystkalkyle" (alle teller likt)

"Størst mulig lyst/lykke for flest mulig"

- Beregne lystmengden i samfunnet i en gitt situasjon
- Vitenskapelig, empirisk tilnærming (testbarhet)
 - **"Tverrfaglig": psykologi, sosiologi, medisin, teknologi, matematikk, etc.**
- MEN:
 - Hvor lenge?
 - Hvordan måle?
 - Hvilke "lyster" er mest verdt?
 - Hvordan sammenligne personers lyst (lykke)?

20

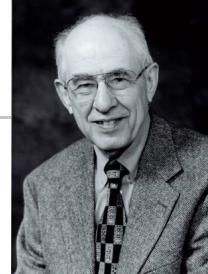
Utilitaristiske problemstillinger

- **Eksempel:** Redde fem liv ved å ta ett

"Han her var da usedvanlig veltrent og spenstig. Han har sikkert gode og friske organer. Hva om jeg tok og kuttef ham opp og fjernet de organene mine pasienter trenger? På den måten kan jeg redde fem liv, mens bare ett liv går tapt. Det må da være langt bedre enn at fem dør og bare én lever videre. For er det ikke en moralisk plikt å redde flest mulig liv?"
- Organer fra dødsdømte; AIDS-forskning i USA
- **Etisk teori: pliktetikk vs. nytteetikk**

21

Utilitaristiske problemstillinger

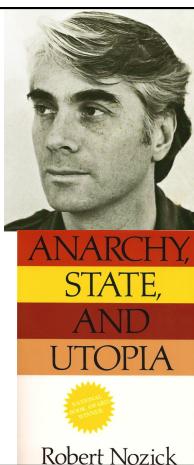

- Hilary Putnam om "the superbenthamites"
- Bentham om rettigheter:
"nonsense upon stilts"
 - (u-empiriske)
- Nozicks eks. vedr. utilitarismen +
"Utilitarianism does not take seriously the distinction between persons."

22

Robert Nozick: vs. Utilitarianism

"Using one of these people for the benefit of others, uses him and benefits the others. Nothing more. What happens is that something is done to him for the sake of others. Talk of an overall social good covers this up. (Intentionally?) To use a person in this way does not sufficiently respect and take account of the fact that he is a separate person, that his is the only life he has. He does not get some overbalancing good from his sacrifice, and no one is entitled to force this upon him." (ASU 1974, p. 33)

Curtis LeMay

Behind massive bombing campaign against cities in Japan in World War II

The New York Times reported at the time, "Maj. Gen. Curtis E. LeMay, commander of the B-29s of the entire Marianas area, declared that if the war is shortened by a single day, **the attack will have served its purpose.**"

Precise figures are not available, but the **fire-bombing campaign** against Japan, directed by LeMay between March 1945 and the Japanese surrender in August 1945, may have killed more than 500,000 Japanese civilians and left five million homeless."

24

Under siste verdenskrig gjennomførte tyske leger en rekke kuldeeksperimenter i koncentrasjonsleiren Dachau. Fanger ble senket ned i en tank med isvann, og man konstanterte at døden inntraff når "forsøkspersonenes" kroppstemperatur gikk under 28 grader.

25

Jødisk fange i Dachau som iført fallskjermutsyr ble utsatt for ekstremt lufttrykk. Samtidig nazi-dokumentasjon.

26

Nürnberg-domstolen

[http://nuremberg.law.harvard.edu/php/docs_swi.php?
DI=1&text=overview](http://nuremberg.law.harvard.edu/php/docs_swi.php?DI=1&text=overview)

Noen av de anklagede legene i Nürnberg i rettsaken mot dem i 1947.

27

Medisinsk forskningsetikk

FORSKNINGSETISKE KOMITEER

Helsinki-deklarasjonen:

- 6. In medical research involving human subjects, the well-being of the individual research subject must take precedence over all other interests.

■ [www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/
Medisin-og-helse/Helsinki-deklarasjonen/](http://www.etikkom.no/Forskningsetikk/Etiske-retningslinjer/Medisin-og-helse/Helsinki-deklarasjonen/)

28

Bentham om straff

- Forfekter "deterrence (avskrekking)- theory"
- Straffens preventive element
 - (vs. **rettferdig** straff; **Kant**)
- Straffen må "virke", til samfunnets beste
- Brutal straff hjelper ikke
 - Men hva om den gjør det?
- Og hva om det er nyttig/har positive konsekvenser å "statuere et eksempel"?
 - Eks. dødsstraff for hamstring (Indonesia); for fyllekjøring?
 - Henrette uskyldige? Intensjonalt vs. som "bivirkning"

29

John Stuart Mill

"Det er bedre å være et misfornøyd menneske enn en fornøyd gris; bedre å være en misfornøyd Sokrates enn en fornøyd tosk. Og hvis tosken eller grisene er av en annen mening, er det fordi de bare kjerner den ene siden av saken."

- Åndelige gleder er (kvalitativt) bedre enn fysiske
 - (jf Benn s. 64-65: "**Higher and lower pleasures**")
- J.S. Mill: "Alle vet det" – observerbart; sant?
- **Vs. Bentham's "pushpin to poetry"**

30

5

Om demokratiet

Bentham:

- Nødvendig politisk modell, fordi den innebærer ”størst mulig lykke for flest mulig”

JS Mill:

- Advarer mot ”flertallets diktatur” = forsvarer mindretallet
+ at mindretallet kan ha rett

31

Nyere utilitarisme

- Bruker ikke lyst/ulyst-kalkyle
- I stedet: makismere folks preferanser (“to prefer” = å foretrekke)
- Moralsk dimensjon: Er noen preferanser ”forbudt”?
 - Hva om noen ”prefererer” hvite fremfor svarte leieboere?

32

Om løgn og sannhet

- Løgn kan legitimeres utilitaristisk
- Prof. Dr. Anton Friedrich Koch:
 - Sannheten kan gjøre svært mange ulykkelige/gi dem dårlige liv
 - Derfor best å lyve for dem; ”ta hensyn”
 - I konflikt med kravet til sann kunnskap
 - Samfunnsmessige konsekvenser?

33

Nyere utilitarisme

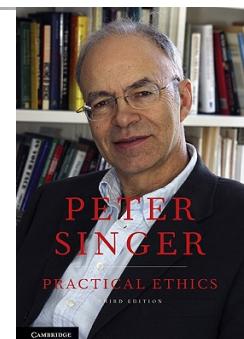
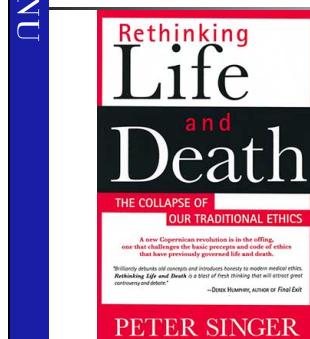
To typer:

- **Regel-utilitarisme:** ”regelbestemt” etikk
 - Essens: rettferdiggjøre regler som nyttige
- **Handlings-utilitarisme:** ”situasjonsbestemt” etikk
 - Essens: rettferdiggjøre handlinger som nyttige

34

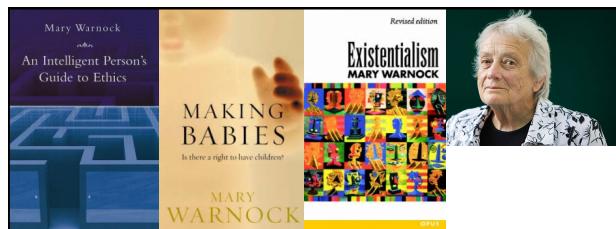
Peter Singer: vs. ”the old ethic” + Quality of life vs. Equality of life

Mary Warnock: "Gamle og syke kan ha en plikt til å dø"

- Folk reagerer med avsky:
 - «dette er nøyaktig den holdningen vi er redd for dersom dødshjelp blir lovlig; mennesker vil føle at de bør be om dødshjelp av hensyn til familien»
- Warnocks svar:
«Men jeg kan ikke se hva som er så galt med det.»
- **NB! Moralsk, ikke juridisk plikt**
 - "Rettighets-utilitarisme" (jf Nozick)

43

Series: [Top 100 women: writing and academia](#)
Mary Warnock

British philosopher and writer, who has shaped government policy on issues such as as IVF treatment, and is an outspoken supporter of legalised euthanasia

■ www.theguardian.com/books/2011/mar/08/mary-warnock-100-women

44

Utilitarismen oppsummert:

- Nyttig å maksimere:
 - **Lykke/lyst** (livskvalitet)
 - **Preferanser** (livskvalitet)
 - **Regler** ("gode konsekvenser for samfunnet")
 - **Handlinger** ("gode konsekvenser i situasjonen")
- Nyttetenkning har sterk moralsk appell, på svært mange områder

45